

ԹՈՒՐԿԻՈՅ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԵՎ ԵՒ ԱՅՍՏՈՐ

Հայ ժողովուրդը երկար դարեր, կողմառելի միջնա Միջերկրա-
բանում ծով իր մայր հայրենիքի հողին կառուցած մնացած է, հա-
կառակ բուն հայրենիքի և քաղաքական աղետալի վեր-
վայրենացումը:

Չանգուստային առաջին արտագաղթը տեղի ունեցած է Ա.
Երի կործանումից յետո, 1064 թվին, Տուրքի և Ալփառլան
արևմտալուս զորավարները օրով, օրով զաղմահալար հայեր
կրկնիկ հայապատանին իսկ քաղաք մաս մեկ ալ կողմառելի վրա-
յով կ'երթան իրեն և անկի ալ մինչև հիշատակ և Հունգարիա
հիշատակի մեջ ձեռք կը բերեն մեր առանձնաշնորհները, ուր
կը իշուի թէ հայերը կը կառավարուէին իրենց ազգային սեփա-
կան օրէնքներով, իսկ Հունգարիայ մէջ կը իշխէին հայկական
քաղաք մը՝ ՀԱՅՍ-ՊԱՆՊԱՆ-ՀՆԻՒԱ անունով և իրիմի կողմերն
ալ նոր նախնական քաղաքը:

Սելյուքի զաղմահալար արտագաղթը կը զուգադիպէ Լենկ
թմուրի արշավանքին, զէպի երազական զանազան քաղաքներ
կը ցրուի իրաւարը հայեր:

Իսկ Գուրգի Եմա Արարտի օրերուն, երբ բռնութեամբ
Պարսկաստան կը տարուի հայերը 1605 թվին: Այդ շրջանին
կապուած են Հնդկաստանի և աւելի հեռու վայրերու հայ քաղ-
թականութիւնները:

Չորրորդ զաղմահալար արտագաղթը է Համաշխարհային
Առաջին Պատերազմին վերջ, Մայր Հայրենիքի չորս կողմէն,
Մեծ Նիւեանէն մտադարձ վերադարձներուն: օրով ալս անգամ
կը դատարարի արեւմտեան Հայաստանը:

Այսօր մեր աշխիւ կը պարզուի հակա զաղմահալարութիւն
մը, աշխարհի չորս ծագքերը որոշած, Ձիւսաստանէ Արեւմտի,
Աստուրլիայէն Գիւստաս, իսկ չաղապարտած Մայր Հայրենիքի
հողամասը՝ Թրքաշխարհաւորն ոչ միայն դատարի հայրերին, այլ
այլեւ անարդարօրէն հան արտագաղթ տարն ալ զայն վերածած
է իսպախ և աւելորու քաղաքանդ հողամասերու:

Բայց վերեւ մեր յիշատակած արտագաղթներէ վերջ, հայ
ազգը յաղթած է ձեռք բերել փոքրիկ Հայաստան մը 2996 թ.
թ. մարտնոթեմով, իր Մայր հայրենիքի մէկ մասն Վրայ,
Իրան կարիքը վաղաւան մարդկական Մեծ Հայաստանին, զօրաւոր
է իրաւասար աշխարհութեամբ Մովսէսական Միութեան, ուր, 1920
նոյեմբեր 29ին ի վեր հայ ժողովուրդի զանգուածը հասակ կը
նետէ անկողով, զորքանալով, բազմանալով, յառաջդիմելով մշա-
կաթով զարգանալով և զիտութեամբ, չինքնով և չենցենովով
Հայկերու, Տիգրաններու, Արտաշէսներու, Տրդատներու և վար-
դաններու փառաւոր անցնելով ճոխ և հարուստ հայկական հողա-
մասը, զուրկ ունենալով շրջանայեաց, աշխարհը և իր կողմերն
իսկապէս արժանի Հայկական պետական իշխանութեան մը ան-
նախագիծը:

Տասը երկարամէջ դարերու ողբալի և եղկիլ արտագաղթե-
րուն յաղթած է ներքաղթը՝ զէպի Հայաստան երկրամասը,
բազմաթիւ զաղմահալար: Արդէն իսկ 1946-48 ընթացքին հայ-
րենիքարձնելու թիւը 100,000-ը անցաւ:

Սակայն մի իրար Հայաստանի զօրաւոր իշխանութեան խոսձե-
րու չարտն է որ դուրս կու գայ աշխարհիկներն աւելու օտար
երկրներու զանազան անտարբեր շրջաններ և հայ քաղաք-
ները:

Վերջին օսկական մարդահամարով տեսնենք որ ներկայ
Սոցիալական Հայաստանը կը բաժնուի չորս 2 միլիոն հայ
բնակչութիւն, որուն կը միանայ Սովետական Միութեան միւս
բնակչութիւնը՝ հանրապետութիւններ, իսկ թիւը՝ 125,000, վրաստանի
350,000, Աստուրլիայի 325,000 և Ուկրաինայ 10,000 հայութիւ-
նը, որոնք ընդհանուր քաղաքը կը հասնի 2,900,000-ի:

Կրեյ Զ. ՎԵՐԺԱՊԵՏԵԱՆ

Մեր հայրենիքին սահմանակից հայաշատ շրջաններն են,
ԱՆԱՎԱՐԱՐ 2500 քառ. թւ. տարածութեամբ, որուն 100,000
բնակչութեան 80 քառ. շախի են, Վրաստանի հովանաւորութեան
սակի ՂԱՐԱՐԱՐ 4160 քառ. թւ. որուն 150,000 բնակչութեան
125,000-ը հայեր են: Գոսնիկ 5560 քառ. թւ. որուն 100,000
բնակչութեան 70,000-ը հայեր են և ՇԱՐՈՒՐ-ՆԱԽԻՋԻԱՆ 5355
քառ. թւ., որոնք կը գտնուին Աստուրլիայի հովանաւորութեան
սակի:

Վերադառնալով մեր Մայր Հայաստանի չաղապարտած հայ
կական երկրամասին, քաղաքաւորութեան զանգը երկէք և այսօրը,
սեւեկու օր երկէ երբեք հայութիւնը զանգուածօրէն անկէ հեռա-
ցած է բռնութեամբ կամ կեանքի, պատիւի և ինչքի ապառ-
վութեան համար, հան մնացած անշնայն թիւով բնակիչները չեն
կրցած արժանաբար ընկնու օգտագործել տնտ. հարուստ և կոյս ըն-
գերքը և բնութեան պարզեւած առաւելութիւնները: Անոնք ալ
նախնական կը հեռանան կամաւորապէս զէպի արեւմտաւոր և միջ-
շն Պոլսի Տիգրի իշխանութիւնը իսկ զիտարական գոտիի հան-
գամանքով միայն կ'իշխէ հան, քաղ զիտանալով քա հան ներկա-
յութիւնը ժամանակագործ է:

Չաղապարտած և բռնագրաւուած հայուն պատմական իտ-
ղաժողով կամ Թրքաշխարհաւոր 1915ին կը ներկայացնէին 6 նա-
հանգները՝ Վաս, Բաղէ, Կարին, Սերասիւ, Խարբերդ և Տիգ-
րանկերտ և ասոնց վրայ կ'իշխէին կամ փաշա Հայաստան:

Պատմական փաստերով և աներեւելի առեւտրներով հաստատ-
ուած զուտ հայկական նահանգներէն դուրս, Թուրքիայ մնացեալ
մասը, Կ. Պոլսին ալ մէկը ըլլալու պայմանով, ամենուրեք հան
և համախառն հայութիւն մը կար:

1915ին վեց նահանգներու տարածութիւնները և հայ և
թուրք բնակչութեան պատկերը էր.

Նահանգ	Տրք. Բն. Բւմ.	Հայ	Թուրք
ՎԱՆ	39300	187000	47000
ԲԱՂԷ	26800	198000	40000
ԿԱՐԻՆ	76270	215000	230000
ՍԵՐԱՍԻՒ	62100	225000	195000
ԽԱՐԲԵՐԴ	34300	204000	102000
ՏԻԳՐԱՆԿԵՐՏ	35500	125000	45000
ԿԻԼԻԿԻԱ	274270	1154000	659000
	399000	2050000	150000
	314170	1359000	809000

Վեց նահանգներու և կ'իշխէին մէջ հայաց ունեցած հարա-
ստութեան մասին զաղմահալար մը կու տան գոյութիւն ունեցող
ժողովուրդաւոր 1600 եկեղեցիները և 190 վանքերը իրենց թան-
կարէք և հնարարեան անտարբեր գանձերով, առանց հաշուելու
անհասանելի և ընտանեկան անհաշուելի հարստութիւնները, ու-
րոնք մարդկային ալան թաւան եղած, կործակուած են արեւոյ
տարբէն, իսկ չենքեր և կ'աշխարհները, հայկական ճարտարապե-
տութեան գեղեցիկ կոթողներ և իշխատակարանները քանդուած և
հիմնադրակն եղած են:

Նայն բախտին ենթարկուած ինչ նաև վեց նահանգներու և
կ'իշխէին սահմանակից դուրս մնացած Թրքական հողամասին
վրայ զառաւոր 360 եկեղեցիները և 15 վանքերը, միայն դերծ
մնացած է Կ. Պոլսը:

Ստորեւ պարզաբանենք միայն վեց նահանգներու և կ'իշ-
խի կեկեղեցիներն ու վանքերը:

(Շար. 1)

ԵՅԺՄԷԼԵԱՆ

ՓԻԹԵՐ ԹԱՌԻՆՍԵՆՏ

ՎԵՐԱՊԵՏ ՀԱՆԴԻՊԵՏԱՒ ԱՍԵ ԱՂԱԿԱՆ
ՈՐ ԹՈՅԼԱՍՏՐԵՑ ԻՐԵՆ ՄՈՒՆԱԼ ԻՐ ԱՆՑԵԱԼԸ

Փիթեր Թառնսենտ և Մառի Լիւս Ժամաներ պաշտօնա-
պէս ամուսնացան:

Յարնա. պարբերաւորութիւն մը խմբագրիր, որ առաջին
անգամ արձագանգ հանդիսացաւ սիրային այդ հովանաւորութեան,
վերադարձաւ Պրաշապթ ուր հանդիպեցաւ Փիթերի և Մառի
Լիւսի, որոնք լուսաբանեցին զինք՝ երկու տարիէ ի վեր տեւող
այդ սիրային հովանաւորութեան մասին:

Փիթեր և Մառի Լիւս տասը տարիէ ի վեր կը ճանչ-
նան զիրար, Անոնք զաղմահալար զիրար սիրեցին երկու տարիէ
ի վեր, Փիթեր 45, իսկ Մառի Լիւս 20 տարեկան են:

Փիթեր Թառնսենտ դէպքաւ եղաւ սիրոյ մէջ, իր ա-
ռաջին կնոջէն ամուսնալուծուեցաւ և օրէնքով ստանձնեց
իր երկու զաւակներուն խնամքը, իսկ իշխանուի Մարկարէթի
հանդէպ տաժած սէրը խորտակեց իր սիրտը: Պիթ, Մառի Լիւս-
սի հետ պիտի փորձէ վերակալ իր կեանքը: Անոնք նշանաւոր-
ստութեան մատանին իրենց սիրոյն գրաւականն է:

Մառի—Լիւս ամուսնալուծուեցաւ իր նման իշխանուի Մար-
կարէթի, բայց անկէ տասը տարու պախիկ է, Փիթերի ընկերնե-
րը կ'ըսեն:

— Մառի—Լիւսի դէմքին վրայ, Մարկարէթն է որ կը
կը սրի տակաւին:

Մառի—Լիւս Փիթերի հանդիպեցաւ Պրեւսէլի Եթրիէ Ա-
կուսթը: Ձիւրուս հանգալ պանոնց ունեցած սէրը միացուց զինքն
իրարու:

Մարկարէթի և ձիւրուս թուան հանգալ մեծ ահումբ
ուներին: Մարկարէթ Փիթերը ճանչցած միջոցին Մառի Լիւսի
տարիքն ուներ:

Թառնսենտ և Մառի Լիւս այլեւս չեն փախիր հաստ-
րակութենէն: Աշխարհի բոլոր սիրահար զոյգերուն նման, ա-
նոնք կը պատին զերկընդիստան: Անոնք ամուսնութիւնը տեղի
պիտի ունենայ երեք ամիսէն: Բայց գրեթէ երեք յաշտարա-
րած են:

— Պիտի չկրնամ ամուսնացնել զանոնք եկեղեցին, ու-
րովհետեւ Փիթեր Թառնսենտ ամուսնալուծուած է: Ամուսնու-
թենէն վերջ, անոնք մտադիր են փարկ հաստատուիլ, ուր Փի-
թերը շարժանքներ սէնթիսթիս պիտի գրէ:

— Վերապէս երջանիկ եմ, ըսաւ ինծի Փիթեր Թառն-
սենտ: Մառի Լիւսի քաղաքաւոր և համակերպի աղիլի մըն է:
Իր ջով նստած, Մառի—Լիւս Ժամաներ, իր 20 տարու
նշանածը, քերով լի աշխարհի իր նայիք անոր, իր կռնակին
ետեւէն, ուժգին կը սեղմէ Փիթերի ձեռքը:

Մառի—Լիւս և Փիթեր ձեռք ձեռք կը պտտեն Անվեր-
սէն 17 քլմ. հեռու Պրաշապթի մօտ՝ մանկամարդուներն ծնո-
ղացը վարձած բնակարանին ընդարձակ Գարիկին մէջ, որ կը
գտնուի Միշակէն:

Հակառակ տախիկ կրունկները շաղանկաղոյն կոչիլին,
Մառի—Լիւս արագաբայկ կը հետեւէ իր նշանածին: Այս վեր-
ջին տարի երիտասարդացած էր կարծես: Իր Ժպտար քաղցր էր
ու կը խօսէր:

— Մառի—Լիւս շատ խելացի է, շարունակեց, Բնա-
չեմ ձանձրանալ անոր հետ: Անիկա երբեք իմ քարտուղարուհի
չէ եղած, չէ դիտեր մեքենագրել: Բայց ունի ուրիշ շատ մը
յատկութիւններ:

— Եւ սակայն, խոնարհի գործերու անտեղեակ եմ, մէջ
բերաւ Մառի—Լիւս:

— Միթէ պաշտօնապէս նշանուեալք, կը հարցնեն Փի-
թերի:

— Այո, Ուրբաթ գիշերէն ի վեր: Մտերմիկ հաւաքող
մը կազմակերպեցինք Մառի—Լիւսի ծնողաց հետ, ուր նշանա-
խօսութեան մատանին յանձնեցին Մառի—Լիւսի:

Արդարեւ, երիտասարդած աղիկան մատնեմատը կը զար-
դարէր աղանաղէ շքեղ մատանի մը: Փիթեր չգնեց զայն,
անիկա ընտանեկան մատանի մըն է զոր յիշիլ տալով արդիւն-
կան գոհարի մը վերածած է:

Իր կարգին, Փիթեր սուկիէ ժամացոյց մը նուէր առած
է իր նշանածին, զոր Մառի—Լիւս տուած է իրեն երկու շաբաթ
առաւ:

Փիթեր Թառնսենտի սփոփանք մը առած է այս նշա-
նախօսութիւնը, ինչ որ չի ծածկեր:

Անցեալ շաբաթ, կէսօրէ վերջ Միշակէնի (Պեւիճիք)
գաշտերուն մէջ իր նշանածին հետ ձիւր երկար պտոյտ մը կա-
տարած է: Կերակի առաւում, միասին գացին Պրաշապթի եկե-
ղեցին, պատարագ տար ընելու: Կէսօրէ վերջ, Փիթերի
իսկական սիրակցորդ զոյգի մը նման պտոյտները ըրին:

Չանոնք այսպէս տեսնելով, կը թուի թէ, Փիթեր վեր-
ջապէս դաւա իր պատանութեան երազը ճանչնալ կին մը, որ
սիրէ, հանգիստ ու գնահատէ զինք: Եւ Մառի—Լիւսի նշանա-
ւորուն ամենին սիրական կ'ըրին:

— Փիթերը ճանչցաւ իր զգալիութեան օրերուն, յա-
րեց Մառի—Լիւս: 14 տարեկան էի, այն ատեն, եւ չուտով բա-
րեկամացանք իրարու հետ: Անիկ վերջը, ծնողացս ներկայա-
ցուցի զայն: Նոր ընտանիք մը ունեցաւ յանձին մեղին, բան մը
որուն այնքան պէտք ուներ, որովհետեւ այդ շրջանին շատ
յուսահատած էր: Հեղափոխ մեր սէրը զարգացաւ և 15 օր ա-
ռաջ, որոշեցինք ամուսնանալ:

— Բայց չէ՞ք վախար ամուսնանալ մարդու մը հետ որ

(Շար. 2, էջ)

ԿԱՆԱԶ ԱՄՊՐՈՊԸ

ԳՐԵՑ

ՄԱՐԿ
ԵՐԵՎԱՆ

ԹԻՐԿ. ՎԱԶԷ

ՀԵԼԵՊ
- 6 -

Անպիտի պահու մը ուր ժողովուրդը թմարած կը մնայ,
երբա կամ երեք պետութիւններու միջև դիւանդիտակայ
դէպք մը կը պատահի որ պատճառ կը գտնուի պատերազմի
պատճառը բռնկեցնելու ու միլիոնաւոր անկող երիտասարդ-
ներ պաշտօնաւոր կը տարուին հայրենիքէն: Անոնք ու ազգա-
նախնութեան անաւանք և կը կուտին առանց հասկնալու թէ
ինչո՞ւ համար կը փառքին և ինչո՞ւ համար ինքզինքնին մահ-
ուան կտափին մէջ կը ձեռնեն...:

Նորմալ ըսաւ:

— Սակայն ներքին ժողովուրդները նախկին ժողովուրդ
ներուն չեն նմանիր: Համաշխարհային տառաջիկ պատերազմը
շատ բան սորվեցուց անոնց, և անմահանալի դասեր սորվե-
ցուց անոնք:

— Միկայի մարգիկ երբ օգտուած են իրենց փորձառու-
թենէն... Մարգ Եմաք ընդգործին ենթակայ է մոռնալու, ան
հաւատարմալու կը մոռնայ շարք ու բարին:

Լիւսին պատ մը կանգ առաւ: Գիտելու համար թէ ինչ
ապագութիւն կը թողար իր արտայայտութիւնը երկու բա-
րեկաններու վրայ, ապա չարտակեց:

— Ենթադրեալ թէ հանդիպեցանք մարդու մը որ արդ-
պաժէ գտնուի մը կը արէ, ժամ մը վերջ կ'ընէ անոր հանդի-
պելով երբ տեսնենք թէ անոր գտնակուն արեւել կը կա-
թի, ինչ պիտի մտածենք... անպայման ան գտնակը արած էր
հաւ մը մորթիլու: Թերեւս ուրիշներ կարծին թէ մարդը գա-
նալի արած էր գառանկի մը մորթիլու համար, սակայն ինչու
համար կ'ընէ պատերազմները կ'ըն, փնտրենք և կ'իշխուսինք
իրողութիւնը ըսելէ, թէ անիկա գտնակը արեւ մարդ մը մոր
թիւնը համար է...

Ան այս էմքը վրձնէր մեծ դիւանդութեան: Եւ ուր
կը տեսնենք թէ Դանաք ժողով մը կը գտնուին կամ նոր
փորձ մը կը կատարեն, մենք մենք կը համարենք թէ անոնք
բարի նպատակով և խաղաղութեան համար կը կատարեն: Եւ
բոլորը, միջոցաւ իրողութեան մէջ, բարի նպատակները շատ
հեռու են անոնց ծրագրերէն...

Լիւսին խօսքերը մեծ անպարտութիւն թողուցին իր ըն-
կերներուն վրայ, աշխարհ որ կարճ լուսութենէ մը ետք թափ-
բաւ անոր:

